

100 let života od vzniku Československa

*Vzpomínky na uplynulých sto let
Prof. PhDr. Stanislava Kučerová, CSc.*

Část druhá: Národ se bránil.

Na Kladském pomezí

Z povážské nížiny jsme se přestěhovali do Machova, pohraničního městečka o 300m nad mořem výše než byl Hlohovec. Octli jsme se na Kladském pomezí, v krajině, která dýchá ozvěnou minulých dějů a steskem nad dávnou ztrátou.

Kladsko spolu s Broumovskem bylo „strážnou bránou“ českého území. Zmínka o něm je v kronice již roku 1068. Do dnešních dob ho zbyl jen malý cípek, výběžek na mapě. Marie Terezie větší část Kladska spolu se Slezskem ztratila v 7leté válce s pruským králem Friedrichem II.

Bylo to r. 1742.

Zůstal nám jen kousek toho území, země krásné, ale chudé na úrodnou půdu. Země chalupníků a tkalců. Země lesnaté, hornaté a kamenité. Jako předškolačka jsem se tu potulovala na podhorské louce, kde bosá stařenka pásla kozu. A kde voněla mateřídouška a trávnice. A kde se v trávě ztrácely úzké hbité potůčky s křišťálovou vodou. Machov se svažuje do Dolíčku, v něm je malý rybníček s loďkou a na břehu stojí podélné stavení, v kterém se občas hrají kuželky. A v hostinci „U Térů“ to voní vydrhnutým dřevem podlahy a schůdků a houbami, které se suší na podsádce pod oknem. Nad lukami za městečkem se zvedají zalesněné stráně a nad nimi dva zádumčivé vrchy, Bor a Hejšovina. Tajuplné hory s neprobádaným tajemstvím skalních měst.

Ty vrchy jsou již za hranicemi. A za hranicemi je i město Kladsko, lázně Dušníky, Chudoba a mnoho jiných českých měst a obcí s původně českým obyvatelstvem a českou řečí.

Jirásek o tom napsal článek. O hoři, utrpení a strádání obyvatel, odsouzených ke ztrátě vlasti, řeči, tradic, svého národa.

Jmenuje se „O germanizaci Kladska. Z výletu do Prus.“ (1874). Po 2. světové válce připadlo to území Polsku.

Machovsko rád a často maloval Ant. Hudeček, nejinak tatínkův kolega ze sborovny už od Hlohovce, Zd. Peisker. Malovali i Bor a Hejšovinu z české strany.

Čas pokročil, ale pohody na Kladském pomezí nepřibýlo.

Vlivem roztroušené německé menšiny a politických změn v Německu vzrůstá v té době neklid. Od r. 1933 se vzrůstá nepřátelství. **Němci chtějí domů, do Říše, k svým, ale i s naším územím. „Heim ins Reich“, je jejich heslo.**

Na hranici bdí od vzniku republiky uniformovaná finanční stráž a četníci. Ti strážci se nyní často ocitají v nezvyklých, podivných situacích a čelí nečekanému násilí.

Nepřímým svědkem takového nečekaného incidentu se stal i místní lékař. Strýček. Vzal si za manželku sestru mé maminky. Byl zvyklý putovat po okolí a v okolních vsích navštěvovat své pacienty. V létě chodil pěšky, v zimě na lyžích. Cestou se potkával s členy pohraniční stráže a vyměňoval si s nimi zprávy o tom, co se kde děje.

Tenkrát, v březnu 1934 se stalo, že utajovaného příslušníka naší zpravodajské služby zatáhli Němci násilím přes hranici, tady byl zatčen, odvezen k soudu a odsouzen. A strýček něco z toho viděl, něco slyšel. Finanční stráž mu pak doporučila, aby se odstěhoval. Pryč z prostředí plného nejistoty, neklidu a nástrah. A tak se strýček s rodinou přestěhoval do Nových Dvorů u Kutné hory.

Literárně zpracoval uvedenou událost O. Holub v knížce „Souboj s Abwehrem“, Praha 1975.

I my jsme se stěhovali. O něco dříve a ne tak daleko. Tatínek stačil ještě zrežírovat představení místních ochotníků. Dávali „Pasekáře“ F. Sokola-Tůmy a bylo to „představení v přírodě“. A maminka nacvičila s žákyněmi školy „Slezskou besedu“. Stěhovali jsme se do Náchoda.

A mně zůstalo druhé téma k přemýšlení: Češi a Němci.

Do školy jsem začala chodit v Náchodě a pokračovala v Hradci Králové, až do maturity. V Náchodě tatínek se svými žáky předvedl na jevišti hotelu U Beránka pohádkovou hru „Svatoň a Milena“. S velkým úspěchem.

Učitelstvo mladé Československé republiky ve 20. a 30. letech bylo vysoce motivované ideály humanity a demokracie a plnilo iniciativně své poslání. Ověřovalo reformní a alternativní pedagogické myšlenky, které přicházely ze všech koutů Evropy i z Ameriky.

Vytvořilo vlastní model školy, školu činnou, s tvořivými učiteli i žáky, s novými metodami, s krásnými čítankami, s prvotřídními učebnicemi, s pracovními sešity a listy, s výchovou těla i ducha, nejen kognitivní, ale i estetickou, mravní a občanskou.

V meziválečném dvacetiletí jsme ovšem neměli jen vynikající školství, ale i architekturu, průmysl, zemědělství, vědu, techniku, umění. Doklady o tom přinesla i proslulá „Výstava soudobé kultury“, kterou uspořádala Československá republika k svému 10. výročí. V Brně, na Výstavišti, k tomuto účelu zbudovaném. Znalce a návštěvníky z celého světa fascinovala. Mimořádný lesk výstaviště s bohatstvím průmyslových a technických produktů a novinek převyšovalo ještě bohatství duchovní, světlo ideového obsahu, které z výstavy vyzařovalo. Po výstavě aspoň zůstaly pavilony, které dodnes budí obdiv.

Ale jaké množství hodnot, idejí a osobností zůstalo zapomenuto!

Prvorepubliková škola pěstovala přirozené vlastenectví, prosté všeho šovinismu a s úctou ke všem národům.

Úcta a láska k národu, jeho historii a kultuře prozařovala školní besídky a akademie, čítanky, ale i knížky a knihy jako odměny ve škole a dárky doma pod stromček. Nechyběl Mánes, Aleš a jejich následovatelé. „Vlast a národ“. „Matka vlast“. „Česká krajina v obrazech našich malířů,“ „Špalíček“ atd. Regály plné nádherných knih obrazových reprodukcí děl našich, ale i světových výtvarných umělců.

Na všech besídkách, akademiích, školních produkcích slova, hudby a tance zněly skladby B. Smetany, A. Dvořáka, Z. Fibicha, J. Suka, V. Nováka, L. Janáčka. Zpívaly se české, moravské a slovenské písně. Čtila se klasická literatura: Erbenova „Kytice“, mnohé z Vrchlického, z Čecha, Nerudy, Sládka, Bezruč, Wolkra, Šrámka a dramatisovaly se pohádky Boženy Němcové.

Jsou to nejkrásnější chvíle ve škole, plné tajemství a příslibů, když se na podzim krátí den a brzy se ve třídě šefí. Pan učitel přinese z žákovské knihovny náruč knížek. Rozdává je a do seznamu píše, co komu půjčil a oznamuje, že za týden se knížky budou vyměňovat. Jenže čtenářky nečekají. Do týdne si navzájem a bez seznamu několikrát knížky vymění. A je to spousta pohádek a bájí národů celého světa, povídek a příběhů ze života dětí a mládeže, život zvírat, historické události. Knížky od českých spisovatelů i překlady cizích autorů. Dobrodružství poznání a krása sama. A to trvá až do konce zimy.

V roce 1937 s námi, žákyněmi 4. a 5. tříd národních škol celého Hradeckého okresu, nacvičili v hodinách tělocviku pásmo starobylých předkřesťanských zpěvů a tanců k vzývání slunce, vítání jara a otvírání studánek, „Královničky.“ V stylizovaném kroji s věnečky na hlavách jsme v proudech přicházely na Sokolské hřiště, zaplnily jsme je a ve skupinách zatančily pro shromážděné publikum pásmo s mottem: „Neseme, neseme májíček, uťal ho, uťal ho Janiček, pěkně zelený, květy zdobený, náš stromeček.“

Pan učitel s mou třídou nacvičil Hašlerovu píseň „Hoši od Zborova“, zavedl nás k čerstvě odhalenému pomníku československých bojovníků za svobodu u kasáren, a my jsme ji tam zazpívaly.

Jako sokolské žákyně v kroji jsme se u sokolovny zúčastnily odhalení pomníku legionářů s nezapomenutelnými nápisy nad schránkami prstí dovezené z bojišť: Zborov – Doss'Alto – Terron.

Dědeček k nám jezdil každoročně tak, aby se mohl 28. října podívat, jak na dvoře kasáren nováčci skládají slib. Jednou přišla zima nečekaně brzy a v ten den padal sníh. Dědeček hleděl s radostnou tváří přes plot do kasárenského dvora a s kloboukem v ruce stál v pozoru a vzdával čest hymně. Nedbal že velké a husté sněhové vločky padají na jeho bílou hlavu.

Bratříček deklamoval horlivě Sládkovy verše: „Jsem Čech a věřte, Čechové jsou dobrý, čacký lid“... , a když se z rozhlasu ozvala naše hymna, protože jsme vyhráli hokejový zápas s Kanadou, sjel z postýlky a v pyžamu se postavil do pozoru, protože vzdát čest hymně a vlajce se sluší.

I doma.

14. září 1937 zemřel prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Žáci národních škol z Hradce a okolí se sešli na náměstí jeho jména a u jeho sochy, díla O. Gutfreunda. Vyslechli jsme tam projev Masarykova nástupce, prezidenta Beneše. Obsažný projev, který končil slovy: „Prezidente Masaryku, odkazu, který jste vložil do našich rukou, věrni zůstaneme.“ Vyslechli jsme dojatě a pak jsme v řadách za sebou přicházeli k pomníku a kladli tam své květiny. Já jsem měla tři růžičky s trikolorou a s černým flórem. Položila jsem je mezi záplavu květin u pomníku a zašeptala jsem:

„Já taky zůstanu věrná.“

My, žáci národní školy, jsme politice ještě nerozuměli. Neměli jsme tušení, že se vede boj s fašismem. A přece, když jsme hráli „na státy“, každý chtěl být Československo, Jugoslávie nebo Rumunsko, nikdo nechtěl být Německo nebo Itálie. Ale netušili jsme, jak jsme ohroženi. Koncem září 1938 přišel pan učitel ráno do třídy, podíval se na nás, aby se s námi pozdravil - a rozplakal se. Přísný, starý, bělovlasý pan učitel. Bylo právě po Mnichovské dohodě 29.9. 1938) o odstoupení československých pohraničních oblastí nacistickému Německu.

Německá armáda obsazovala naše pohraničí. Krátce na to se objevily nové zákyně: z Duchcova, z Opavy, z Chustu. Do dějin vstoupila 2. republika. Na veřejnosti se odmítal a tupil Masarykův a Benešův ideový odkaz, demokratické tradice českých dějin, úspěchy minulých 20 let, zásluhy legionářů, Sokolů, vlastenců. Její mluvčí horlil pro „odvěkou“ a „blahodárnou“ podřízenost českých zemí německé říši. Byl to čas truchlivý, s pocity bezmoci, zklamání, zrady, křivdy, opuštěnosti.

Ztratili jsme 1/3 území, 40% průmyslu, 250 000 Čechů bylo vyhnáno z jejich domovů v pohraničí. Prezident Beneš odešel do emigrace, na jeho místo byl v zájmu kolaborace dosazen JUDr. E. Hácha.

Josef Čapek v knížce myšlenek, glos a úvah „Psáno do mraků“ v listopadu 1938 napsal:

„Cizí lidé nám zmenšili území hmotné, a teď nám sami naši zmenšují naše území duchovní. Co jste, štváči, traviči, spekulanti bez svědomí udělali z národa, z toho lidu Masarykova pohřbu, lidu Všesokolského sletu, lidu mobilizace? S jakými čistými silami, s jakou věrností a důvěrou jsme mohli jít do těžkých úkolů ztrýzněné republiky! S jakou otravou, s jakým vnitřním rozkladem se do toho nastávajícího krušného a nebezpečného života vchází! Ne ztracená území, ale toto je národní katastrofa!“

Zabrání pohraničí byl ovšem pouze začátek temného období.

V mém dětském památníčku se mezi barevnými obrázky a průpovídkami, opisovanými z památníků maminek a babiček, najde jedna stránka výrazně odlišná. Je na ní jednoduchá kresba černou tuší: u cesty, vedoucí klikatě někam za obzor, se ve větru kymácí skupinka stromů, vítr lomcuje jejich korunami a rve jim listí. To listí ve větru bezmocně poletuje. A pod obrázkem je dětským písmem napsáno: „Na památku dnešního dne, 15. března 1939“.

Ten den byl nevlídný, studený, záblo a zalézalo za nehty. Poletoval drobný bodavý sníh. Ulicemi města se od rána valily motorizované jednotky německé armády. Zdálo se, že nemají konce. Šel z nich strach a hrůza. Lidé na chodnících strnuli. My děti jsme se dověděly, že to je okupace.

Přestože velmocí slíbily garantovat zmenšené území Československa v nových hranicích, Hitlerův režim pokračoval v rozbíjení i okleštěné republiky. Všemohně podporoval slovenské separatisty a jejich spory s pražskou vládou. Po návštěvě jejich hlavního představitele, J. Tisa, prohlásili Slovensko samostatným státem pod Vúdcovou ochranou.

Téhož dne se na Hitlerův příkaz dostavil do Berlína i prezident E. Hácha a na „naléhavé Hitlerovo přání – vložil osud českých zemí také do Vůdcových rukou.“ Hitler triumfoval. Podařila se mu kýžená revanš, napravil nenáviděné následky porážky Německa v 1. světové válce, anuloval versailleské smlouvy, likvidoval Československo.

Zatímco Slovákům přes jejich koloniální postavení rafinovaně poskytli zdání samostatného státu s prezidentem Tisou v čele a s podporou Hlinkových gard, budovaných po vzoru nacistických úderných oddílů, pro Čechy zřídil ponižující „Protektorát Čechy a Morava“, kde byl skutečným vládcem nikoli prezident, ale dosazený říšský protektor. Nejdříve K.Neurath, pak ho zastoupil OOR. Heydrich. Státním tajemníkem se stal henleinovec K. H. Frank.

Likvidaci a okupaci bývalého Československa Hitler odůvodnil potřebou zabezpečit ve střední Evropě klid a mír.

V „protektorátu“ zavládl fašistický teror a drancování národního hospodářství ve službách válečného průmyslu Říše.

„Cílem říšské politiky v Čechách a na Moravě musí být úplná germanizace země a lidí.“ „Konečné řešení – všechny Čechy vystěhovat a jejich území osídlit Němci, nebo rasově vhodné Čechy ponechat v protektorátu a germanizovat je, zbytek vystěhovat za hranice Říše nebo je fyzicky likvidovat.“

Takové byly projekty pověřených správců protektorátu, K. H. Franka, R. Heydricha a ostatních.

Nástup k projektované germanizaci: omezování školství všech stupňů, omezování a přímý dozor v kulturních institucích, dvojjazyčné nápisy (němčina první) na směrovkách, názvech, vyhláškách, plakátech, úředních spisech, ba i na školních vysvědčeních.

Výuka dějepisu zrušena, zeměpis omezen jen na území Velkoněmecké říše.

Popravy vlastenců, Sokolů, legionářů, komunistů, Židů, universitních profesorů a docentů, spisovatelů a umělců.

Zrušeny české vysoké školy po studentských protestech 17. listopadu.

Překrucování dějin.

Vzpomínka na Československo trestána jako velezrada.

Nepředstavitelně hrůzný teror po atentátu na Heydricha, Lidice, Ležáky. Na konci války Javoříčko a četná jiná místa nacistického běsnění. Je bezpočet zločinných projevů pronásledování příslušníků našeho národa a nositelů jeho kultury, které se začalo odvíjet od neblahého, zlověstného 15. března 1939.

Šlo o bytí a nebytí.

A navzdory vládě okupantů a kolaborantů a zrádců národ se začal tiše šikovat k novému odporu, k novému odboji. Pryč s okupanty! Za návrat svobodného a samostatného Československa!

Počátkem okupace Židé začali povinně nosit žlutou hvězdu na šatech. Odcházeli ze života města a mizeli bůhvíkam. Zmizeli okouzující představitelé postav ze hry bratří Čapků „Lásky hra osudná“.

Hráli ji jako oktávání ve školním představení na konci školního roku. Zmizela trojice mých vrstevníků, dva bratři a sestra, se kterými jsem chodila do hudební školy. Všichni jsme se tam učili hrát na klavír. Zmizel učitel hudby, který s námi, primádkami, nacvičil pro školní akademii dva Dvořákovy „Moravské dvojzpěvy.“ Z koncentráku se nevrátili dva sokolští manželé, zatčení jako „rukojmi“. Zůstaly po nich dvě naše mladší kamarádky - sokolské žákyně.

Osiřely.

Někteří spolužáci zůstávali sice ve městě, ale jakoby v jiném světě. Už jsme se neznali. Jejich rodiče se přihlásili k německé národnosti a oni přešli na německou Oberschule. Já jsem tak přišla o nejlepší kamarádku, se kterou jsem seděla v jedné lavici. Když odcházela, plakala a chtěla pověsit na stropní lampu časopis „Mladý svět“, který měl na titulní straně A. Hitlera. „Ať visí“, vzlykala. . Také žák z tatínkovy třídy, který představoval Jana Nerudu, když zdramatizovali pro besídku „Fejeton tříkrálový“, byl převeden na Oberschule. Maminka byla Němka. Potajmu jsme se zdravili šeptaným „Nazdar“, když jsme se potkali. Začal nosit uniformu Hitlerjugend a pak ho poslali na východní frontu.

Tam padl. Bylo mu 17 let.

Občasná maminčina švadlena „do domu“, manželka Němce z pohraničí, sedíc u šicího stroje, sděluje novinky z města a praví k úděsu přítomných: „Židy už vystěhovali. Tak kdypak vystěhují Čechy?“

V třetím roce okupace (bylo to ještě před atentátem na Heydricha) přišly na Gestapo dva udavačské dopisy. Anonymní. Obsahovaly urážky nacistického režimu a vedoucích osobností Říše a podepsáni byli – žáci Rašínova gymnázia.

Byl zmíněn i můj tatínek, zeměpisec na gymnáziu, který v protišifřském duchu radil uschovat mapy států, které Německo okupovalo, a po zavření Vysokých škol projevil důvěru, že se to zase změní. Tatínek byl předvolán k výslechu. Třikrát a vždycky ho mořili 4 hodiny. Přicházel zmožen a s obavami. Gymnázium hrozilo zrušení a jemu a celému sboru koncentrák. Ztráta života. Ale pak se tatínkovi s pomocí české policie podařilo pachatele najít.

Kdo a kdy mohl slyšet tatínkovy výroky, zaslané v anonymních dopisech?

Byl to student, který před časem odešel na Oberschule a mstil se gymnáziu za nevalný prospěch.

Pachatel byl usvědčen, anonym jako podvrh neplatný a tatínka propustili.

Po válce pachatel žádal o vrácení čsl. státního občanství.

Prý se nijak neprovinil.

Ale teď je ještě válka. Všude jsou přítomní hroziví ozbrojenci v uniformách. Pochodují v útvech po silnici, potloukají se ve skupinkách po chodnicích. Povinné protiletectké zatemnění všech domů, zákaz tanečních zábav, nákup potravin, oděvu a obuvi jen na skromný předěl. Tma, ticho a strach.

Ročník 1921 byl totálně nasazen do Říše k vyčerpávající práci ve válečném průmyslu. Později šel na práci ročník 1924 a nakonec byl povolán ročník 1928. Ten kopal zákopy na Moravě, jižně od Brna. Fronta se již tehdy tak velice z východu přiblížila a s ní i toužebně očekávaný konec války.

Má generace dospívala v okupované zemi.

Toho, co nám zbylo z kultury, jsme si velice vážili. Neoficiálně mezi námi kolovaly svazečky „Sbírký souvislé četby školní“ z Topičovy edice. Češtináři s tím mlčky počítali. A to byla bohatá dokumentace vlasteneckých tradic. Měli jsme také film, který ztvárňoval předlohy některých literárních děl naší klasiky.

Na prvním místě to byla pietně zfilmovaná „Babička“ Boženy Němcové, věrně podle ilustrací Adolfa Kašpara. Důvěrně známé postavy, jejich řeč a chování, prostředí, v kterém žily, okouzlující kousek krajiny rodné země a krásné povědomé hudby, kterou svým věrným věčně zní. Počátkem okupace nemohlo být poselství silnějšího a povzbudivějšího. Do kina ve městě proudily zástupy školáků i starší mládeže z města i blízkého okolí, lidé se sjížděli i ze vzdálenějšího venkova. Vstupenky vystáté v dlouhých frontách u pokladen se posílaly i poštou blízkým jako vzácný dar. Sledovat tehdy zfilmovaný odkaz „Naší paní“ bylo jako účastnit se posvátné meditace nad budoucností národa. V závěru babička připomíná, že českou zem mají děti milovat jako svou matku, nade všechno. A že pro ni mají pracovat. A že na její slova nemají zapomenout. Na to odpovídá Barunka, a to jsou poslední slova filmu: „Já na to nikdy nezapomenu, babičko.“ A mládež vstává a opouští kinosál, zardělá a hořící nadšením a dojetím, se slzami něhy a lásky a s odhodláním zachovat milovanému odkazu věrnost.

Většina dochovaných filmů z té doby jsou veselohry s naivním lidovým humorem, ale není v nich nikdy vulgárnost a sprostota. Přinášely chvíle uvolnění a smíchu do bezútěšné doby. Řada filmových výtvorů je však vážnější povahy. Za předlohy tu slouží klasická díla české literatury a tím přispívají jak ke kultu mateřštiny, tak k povědomí o národní kulturní tradici. Obsahuje i jinotajné humanitní poselství o nezdolnosti prostého, obyčejného života, který má svou hrdost a čest. Uvedu některé tituly: „Mlhy na Blatech“, „Jan Cimburá“, „Muzikantská Liduška“, „Humoreska“, „Turbína“, „Pantáta Bezoušek“, „Za tichých nocí“, „Tulák Macoun“, „Řeka čaruje“, „To byl český muzikant“, „Z českých mlýnů“, „Barbora Hlavsová“, „Městečko na dlani“. Jak kamera a výtvarné pojetí, tak scénická hudba kreslí tu většinou okouzlující obrazy rodné země a mluví k duši národa.

A v Městských lázních natáčeli film „Muži nestárnou“ a Jan Pivec tu skákal z vysokého prkna, jako my nejednou před ním. Však v hradeckých lázních bylo umělé vynobití, první v naší zemi.

Na zimu přijížděla do Hradce olomoucká opera. Se studentskou slevou na vstupenky k stání jsem s kamarády absolvovala celý repertoár, světový i český. Nevím již kolik sezon jsme tu měli olomoucké umělce. Ale to vím, že naši oblíbení zpěváci přešli po osvobození do Národního divadla: E. Haken, B. Blachut, L. Červinková.

Soustavně jsme s velkým zájmem sledovali rovněž činohru Východočeského divadla. O tu se dělil Hradec s Pardubicemi. A vážili jsme si koncertů Městské filharmonie a návštěv umělců, jako byl např. klavírní virtuos Jan Heřman, učitel mých učitelek. A také můj spolužák, houslový virtuos Václav Snítal, se již připravoval koncertovat.

Za okupace rychle za sebou vznikaly a zanikaly utajované skupinky přátel veršů na improvizovaných, nezvyklých místech. Vládla přísná cenzura a my jsme si vyměňovali chatrné průklepy veršů, které svou láskou k mateřštině jistě byly protiokupační a trestné. Horovy „Máchovske variace“, Hrubínova „Země sudička“,

Seifertův „Vějíř Boženy Němcové“.

Na poslední recitační soutěži ve škole (za protektorátu se nekonaly) byl povinný „Svit lásky“ od Petra Křičky. Bylo to o citu k mamince. Jako báseň podle vlastního výběru jsem přednesla verše „Jdu“ od Jiřího Wolкера. Dostala jsem za přednes knížku, „Frantínu“ od Karoliny Světlé.

Na první recitační soutěži po osvobození jsme poprvé slyšeli bolestnou báseň „Zbědovaný“ od Josefa Čapka a nádherný „Zpěv rodné zemi“ od Josefa Hory. A mezi tématy písemné maturitní práce z českého jazyka jsem si vybrala rozbor básně. Byla to „Hořká řeč“ od Jana Čarka.

Ale stalo se ještě za války. Jednoho jarního večera jsem se za tmy vracela se spolužákem z víceméně utajené akce Ludmily Pelikánové, která recitovala verše Rabindranátha Thákura. Plni krásných dojmů jsme se náhle stali zděšenými svědky pronásledování. Kolem nás se mihl stín prchajícího mladíka a za ním burácel okovaný dupot tlupy ozbrojených okupantů. Přitiskli jsme se do výklenku nejbližšího domovního vchodu, oni přeběhli kolem nás a v zápětí bylo slyšet výstřel. Prchající hoch byl zastřelen. Byl to 20letý odbojář, dopadli ho, když stříhal nějaké telefonní spojení. Má v Hradci pomníček a ulice se jmenuje po něm.

Byl to Karel Šimek, ...byl zastřelen již na samém konci války, 30. dubna 1945.

9. květen 1945

Není již mnoho těch, kteří zažili a pamatují tu závratnou radost, pocity štěstí a vděčnosti, s kterými jsme stáli 9. května 1945 na chodnicích a vítali rudoarmějce – své osvoboditele. Přijížděli na bojových vozidlech, na obrněných vozech a tancích, na nákladních autech i v koňských povozech, zaprášení a unavení po těžkých frontových bojích. Za nimi léta strádání, obětí a ztrát (jen v boji proti okupantům na našem území padlo 144 000 sovětských vojáků), ale teď se smáli, udiveni jásotem a ovacemi, kterých se jim dostávalo od zástupců na chodníku provoláváním slávy a zahrnováním náručemi květin. Těch květin bylo tehdy přemnoho, dny byly mimořádně teplé, zahrady, parky, aleje, louky – všude se nabízely květiny na uvítanou. Tak jsme prožívali v našem městě ukončení druhé světové války a vítězství nad fašismem. Den osvobození – 9. květen 1945. Druhý hvězdný okamžik našich dějin ve 20. století.

Národ se radoval a básníci skládali verše, na které se nezapomíná:

„Přišli včas, jak legendární vojska z dávných kronik. Zvítězili. Nyní sedí v hloučcích u harmonik, mají kouzlo ruských písní, jejich zvláštních tonik“ (Vítězslav Nezval). „Nikdy ještě nám tak nevoněl, ten květ bílý, modrý, usměvavý. Přivázaný na lafetě děl“ (Jaroslav Seifert). Básník S. K. Neumann posílá „Vám poděkování a lásku vám“ a Vladimír Holan skládá „Dík Sovětskému svazu“ a rovněž František Hrubín píše verše plné uznání, obdivu a vděčnosti: „Chléb s ocelí“, „Jobova noc.“ Náš recitační kroužek ty verše přednášel nescetněkrát na besedách a besídkách, večerech, akademích a večírcích v Hradci a okolí, dokonce až na Luční boudě v Krkonoších.

Okupanti zmizeli i s všudypřítomnou němčinou, město se odtemnilo, ožilo, rozsvítila se světla, neony, rozezněla se hudba, živá i reprodukováná.

My středoškoláci jsme se pustili do budování samosprávy, založili jsme časopis „Rozběh“, debatní klub „Vítěz“ (to podle Štursova eféba na vysokém sloupu před

školou) a žasli jsme, kolik cest život nabízí.

Měli jsme svobodu, samostatnost, lásku a hrdost na vlast a národ.

Ale jeden pozůstatek války tu přece jen ještě zůstal. Němci v pohraničí a jejich odsun.

Jako sokolská dorostenka jsem se octla o prvních prázdninách po osvobození v Červené Vodě pod Suchým vrchem, v letním chatovém táboře. Vesnice poloprázdná, bez života, místy nápisy „Min nět“ nebo označení závadné studny, „Pozor tyfus“.

Místní Němci zčásti odešli, zčásti čekali na odsun. Dva z nich nám přišli hned první den pomoci cpát slámu do slavníků, abychom měli na čem spát. Prozradili nám, že jsou antifašisti a že mohou zůstat. Ale že chtějí odtud. Budovat nové Německo.

A teď se smáli, že se nám starají „o postle“.

Krátce na to jsem se octla v Krkonoších na malé roubené boudě na stráni pod lesem. Boudě se říkalo „Na panence.“ Vysoukala jsem se tam do podkroví a našla jsem tam nějaké písemnosti. Vyrozuměla jsem z nich, že tam bydleli Sagasserovi a že měli dceru Hildu, asi v mém věku. Byly tam dopisy, které jí posílal nějaký hoch z východní fronty. Věděla jsem, že to byla organizovaná korespondence, že každá členka Svazu německých dívek si povinně korespondovala s nějakým vojínem, aby mu nebylo smutno. Ale našla jsem tam i papírové skládanky s vystřihovanými ornamenty a tištěným přáním ke křtu novorozence. Bylo to prostinké a chudičké - a dojemné. Ta Hilda mě vůbec celá dojala a já jsem uvažovala o tom, že by u nás zůstala. Ale ať jsem si vymýšlela jakýkoli příběh, nedopadlo to nikdy dobře. Hildu jsem nemohla bez lítosti odtrhnout od rodiny, od známých. Hildu jsem nemohla nechat samu pátrat, co se vlastně s její vlastní stalo a jak má dále žít. A nemohla jsem ji postavit mezi neněmecké vrstevníky.

Byla to doba, kdy v celé Evropě, nejen u nás, vládl hněv proti Němcům, kteří vyvolali válku a všechna neštěstí, která s válkou přišla.

Odsun byl i pro ni jistou ochranou.

Učili nás přirozenému vlastenectví beze všeho šovinismu.

Víme, že máme mezi Němci nepřátele, ale nejsou to všichni.

Dáváme za pravdu Olze Scheinpflugové:

„Německo k nám vždycky mluvilo dvojí řečí. Řečí humanitní kultury a řečí útočných zbraní. Tu druhou bylo po staletí u nás více slyšet.“

A my bychom ovšem raději slyšeli tu první.

„Edel sei der Mensch, hilfreich und gut“ (J. W. Goethe).

